

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

УДК 321.01

Отделенцев, Євген,
Університет “Україна” (Україна, Київ),
здобувач наукового ступеня кандидата політичних наук
e-mail:teotrangpro@ukr.net

АНОТАЦІЯ

Досліджено український демократичний транзит, як комплексний політичний процес переходу від тоталітарного режиму до демократичного в пострадянському політичному просторі, в умовах комплексної кризи української держави. Досліджено складові українського демократичного транзиту та його міждисциплінарні аспекти з метою формування антикризової політики і стабілізації політичної системи. Встановлено основні складові цього процесу, такі як: системна, суспільно-соціальна, соціалізаційна, міфологічна, культурно-етнічна, цивілізаційно-техногенна. Кожна складова досліджується у відповідному аспекті, встановлюються істотні характеристики, принципи і закономірності досліджуваних явищ. Сформульовано поняття політичної парадигми, як загального зразка політичної взаємодії та досягнення політичних цілей, окремими випадками якої є науково-методологічна парадигма дослідження, як зразок вирішення теоретичних проблем політології, та політична культура, як зразок (парадигма) політичної поведінки. Дана системна класифікація конфліктних взаємодій (війн, загроз національній безпеці). Встановлено принципи існування і стійкості політичної системи, закон відповідності рівня життя і політичної культури типу політичного режиму. Вдосконалено теорію політичної системи, принцип розподілу влад. Досліджується явище політичної соціалізації з точки зору еволюції пізнання, її стратифікація та наслідки, розвивається поняття політичної соціалізації.

Ключові слова: український демократичний транзит, суспільно-соціальний аспект, цивілізаційно-техногенний аспект, функціональна різноманітність, підсистемна пропорційність, структурна синергетичність, соціальний центрист, соціальний маргінал, соціалізаційна стратифікація.

INTERDISCIPLINARY ASPECTS OF UKRAINE AND DEMOCRATIC TRANSITION

Otdielientsev, Yevgen,
University “Ukraine” (Ukraine, Kyiv),
PhD student,
e-mail:teotrangpro@ukr.net

SUMMARY

The article deals with Ukrainian democratic transition, as a complex political process of transition from a totalitarian to a democratic regime in a post-Soviet political space, in times the complex political crisis of the Ukrainian state. The article analyzes the components of Ukrainian democratic transition and interdisciplinary aspects in order to anti-crisis policy and stabilization of the political system. The analysis of the components of political transition: systemic, socio-social, socialization, mythological, cultural and ethnic, civilizational and technogenic. The research components of

transit established principles and laws of political systems. Formulated the concept of the political paradigmas a model of political interaction, special cases of which are the paradigm of methodological and political culture. In the article was presented the systematic classification of conflict interactions (wars, threats to national security). The scientific principles of existence and stability of the political system are established. Law compliance level of life and culture to type of political regime are determined. The theory of political system and principle of separation of powers has been developed. It has continued to develop the concept of political socialization.

Keywords: Ukrainian democratic transition, socio-social aspect, civilization and technogenic aspect, functional diversity, the proportionality of the subsystem, the synergies structural, social centrist, social outcast, socialization stratification.

Політика є складний та багатомірний процес, який включає в себе досягнення влади у рамках певної політичної організації або політичного інституту за допомогою конфліктного політичного процесу. Політична організація (політичний інститут) і її основні елементи складають основу розвитку політичного процесу як знаряддя реалізації влади в суспільстві, організованому в державу [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа., с. 14]. Влада може бути досягнута і реалізована в цілком певній формі та певним способом, як і втілені у конкретних політичних системах та політичних режимах. Таким чином, політична система та влада, як мета її існування, є сутністю, субстанцією політики, єдністю всього політичного різноманіття, що визначає всі політичні явища. Влада опосередкована політичною системою, що є інструментом, засобом досягнення та реалізації влади. У свою чергу, політична система представляє собою штучно створений концептуальний конструкт, інструмент, що дозволяє виявляти та описувати системні властивості різноманітних політичних явищ.

При практичному використанні політичної науки виникає проблема визначення матеріального субстрату, що лежить в основі концептуального конструкту політичної системи. Таким субстратом є політичні інститути та процеси. Політична система як сукупність політичних інститутів і процесів, що їх складають, об'єднує в собі всі політичні інститути і процеси та містить у собі, поряд з політичною підсистемою, економічну, соціальну та духовну (культурну) підсистеми, відображаючи в собі стан усього суспільства і країни і регулюючи його за допомогою влади. Політичний режим є варіантом функціонування політичної системи.

Політичний транзит є трансформацією політичної системи та її способу функціонування, модифікацією структури та сукупності функцій політичної системи. А оскільки мова зайшла про систему, що, за визначенням, складається з підсистем, то й підхід до дослідження повинен бути багатоаспектним, відповідним до кожної підсистеми.

Ситуація в країні, характеризується наявністю комплексної кризи, що охопила політичну, економічну, соціальну, військову, демографічну, етнічну, культурну сфери. Оскільки криза є антитезою стабільності політичної системи, то маємо справу з проблемою дисфункціонування політичної системи.

Комплексний характер досліджуваної проблеми і міждисциплінарний метод її дослідження обумовив максимально узагальнений підхід на самому початку дослідження, і конкретизацію його в подальшому, тобто дедуктивний метод, коли від самих загальних принципів приходять до конкретних теорій і висновків щодо фактів в рамках певної парадигми.

Загальна схема парадигми: парадигма є зразок (модель) на підставі історії, логіки та результатів попередніх зразків(моделей).

Конкретні схеми парадигм: політична (методологічна, культурна) парадигма – зразок політичної взаємодії та досягнення політичних цілей (постановки та вирішення теоретичних

(інтелектуальних) завдань політології, політичної поведінки) на підставі історії, логіки та результатів попередніх зразків.

Оскільки політична парадигма є загальним випадком, що включає в себе конкретні, то дослідження відбувається в рамках політичної парадигми, як загального зразка політичної взаємодії та досягнення політичних цілей, окремими випадками якої є, зокрема, науково-методологічна парадигма дослідження, як зразок постановки та вирішення теоретичних завдань політології та політична культура, як зразок (парадигма) політичної поведінки.

Виходячи з філософського принципу єдності теорії та практики, кожне з існуючих парадигм, підходів і методів політології може бути розглянуто як можливий аспект не тільки дослідження, але й функціонування політичної системи.

В якості вихідного пункту міждисциплінарного аналізу функціонування політичної системи пропонується принцип форм руху матерії та структурних рівнів організації матерії у напрямку підвищення їх складності, які відображають еволюцію буття від простого до складного за синергетичними закономірностями, а також принцип глобального еволюціонізму як теоретичне розширення та модернізація вищевказаного принципу. Це викликано наступним: принцип глобального еволюціонізму орієнтує на виявлення конкретних закономірностей глобальної еволюції матерії на всіх рівнях та етапах її самоорганізації, розглядає політичні суспільства та екосистеми як такі, що саморозвиваються; теоретичною базою вказаного принципу, серед іншого, є синергетика, антропний принцип, який розглядає питання про первинність матерії чи духу з урахуванням сучасних досягнень науки, та системна діалектика, яка є розширенням матеріалістичної діалектики за допомогою теорії систем.

У відповідність з процесами глобалізації і власної системної сутністю, кожна політична система обумовлена зовнішнім впливом, тому для усвідомлення проблеми проведений аналіз сучасних домінуючих політичних тенденцій, серед яких: збільшення кількості об'єктів навколишньої дійсності, охоплених політичною сферою; наростаюча системна складність політичної дійсності; наростаюча складність економічної та соціальної підсистем суспільства та ускладнення задоволення антропологічних потреб людей; наростаючі можливості засобів масової інформації та політичного маніпулювання; зростання ролі цивілізаційно-культурного чинника в порівнянні з ідеологічним, коли культура і різні види культурної ідентифікації визначають моделі згуртованості, дезінтеграції та конфлікту в політичному середовищі, що породжує національно-етнічне і релігійне протистояння після припинення протистояння капіталізму і комунізму, привносить в політику елементи ірраціональності і непередбачуваності під впливом культурної ідентифікації, націоналізму і релігії; глобалізація та технологізація суспільно-політичної дійсності.

З аналізу домінуючих політичних тенденцій слід, що демократичний транзит, як політичний процес переходу від тоталітарного режиму до демократичного в пострадянському політичному просторі, має комплексний характер і включає такі складові:

1. Системну складову, обумовлену нестабільністю політичної системи та її підсистем, а також комплексною кризою держави.

2. Антропологічну складову, пов'язану із неможливістю задовольнити біологічні базові потреби членів суспільства, та характером потреб та інтересів, що не відповідає умовам побудування громадянського суспільства як основи демократично режиму.

3. Суспільно-соціальну складову, пов'язану з порушенням органічної цілісності суспільства та соціальних механізмів.

4. Соціалізаційну складову, обумовлену відсутністю політичної соціалізації в демократичному напрямку, як спадку тоталітарного минулого.

5. Міфологічну складову, обумовлену необхідністю формування конструктивної ідеології, цінностей, політичної культури і протистояння політичній маніпуляції.

6. Культурно-етнічну складову, обумовлену міжцивілізаційним, міжкультурним і міжетнічним конфліктом на Україні, викликаним наслідками міжнародної політики колишнього СРСР.

7. Цивілізаційно-техногенну складову, обумовлену сучасними процесами глобалізації та технологізації.

Згідно зі вказаними тенденціями та прийнятою методологією, дослідження політичного транзиту як модифікації політичної системи, тобто її структури та функцій, відбувається у таких аспектах, як:

1. Аспект форм руху матерії та глобального еволюціонізму, який відображає найбільш загальну стратифікацію рівнів та складових системних об'єктів за ступенем їх складності та еволюційного розвитку, внаслідок чого він є вихідним пунктом для дослідження соціально-політичних систем;

2. Системний та кібернетичний аспект, що вивчає можливість комплексного дослідження, формалізації та комп'ютеризації теоретичних моделей трансформацій політичних систем, у зв'язку з необхідністю формування комплексної антикризової політики для стабілізації політичної системи та збереженню держави.

3. Природничо- та соціально-філософський аспект, що вивчає природничо- та соціально-філософські детермінанти політичної реальності, у зв'язку з необхідністю: регулювання базових механізмів соціально-політичної взаємодії, заснованих на системному, інформаційному та антропологічному детермінізмі; необхідністю регулювання транзитних процесів, обумовлених синергетичним і глобально-еволюційним факторами.

4. Соціалізаційний аспект, що досліджує політичну соціалізацію як складову політичної системи для формування свідомості політичного індивіда, з метою створення громадянського суспільства, як суспільно-соціального фундаменту демократичного режиму.

5. Міфологічний аспект, що досліджує роль політичної міфології та політичної маніпуляції, для формування прогресивної ідеології і системи цінностей, з метою легітимізації демократичного режиму

6. Культурно-етнічний аспект, що досліджує культурний і колективно-вольовий чинники сучасної політики, враховує сучасну тенденцію міжцивілізаційного, міжкультурного і міжетнічного конфлікту, що прийшов на зміну конфлікту між капіталізмом і комунізмом.

7. Державно-ідеологічний аспект. Державна ідеологія повинна бути оформлена теоретично, інституціонально та юридично, мати усі необхідні складові: політичну, культурну, національну, релігійну, філософську.

8. Цивілізаційно-техногенний аспект, що відображає вплив глобалізації та технологізації на політичну систему, враховує реалії глобалізації та необхідність технологічного розвитку України, з метою її інтеграції у світове співтовариство як повноправного партнера, а не сировинного придатка і постачальника некваліфікованої робочої сили.

Аспект форм руху матерії та глобального еволюціонізму. Відповідно до прийнятої методології, політична система містить у собі різні форми руху матерії, що опосередковані різними підсистемами та функціями цієї політичної системи: фізико-хіміко-механічну форму (економічна підсистема, екстракційна функція), біологічну (економічна підсистема, адаптивна функція), соціальну (соціальна підсистема, інтеграційна функція), психічну (політична, духовна (культурна) підсистема, цілепокладальна, латентна функції відповідно) форми руху матерії. З цього випливає системна класифікація конфліктних взаємодій (війн, загроз національній безпеці): військового, економічного, генетичного (етно-демографічного), політичного, культурного, соціального, психологічного, як обумовлених певними функціями та підсистемами політичної системи.

Системний та кібернетичний аспект. Для формування антикризової політики як такої, що стабілізує політичну систему, піддану політичному транзиту, необхідно вдосконалення

теорій політичної системи Т. Парсонса, Д. Істона, Г. Алмонда, К. Дойчаза допомогою нових моделей, концепцій та принципів, таких як:

1. Принципи існування і стійкості політичної системи: принцип функціонального різноманіття, згідно з яким система повинна мати всі необхідні системні функції; принцип під системної пропорційності, згідно з яким кількість підсистем повинна бути певною та в належній пропорції, принцип структурної синергетичності, згідно з яким структура системи повинна забезпечувати самоорганізацію та самокерування системи.

2. Закон відповідності рівня життя і політичної культури типу політичного режиму: при високому рівні режим знаходиться в межах між поліархією і олігархією, соціальну базу складають соціальні центристи (інсайдери, люди з високим рівнем доходу і політичної культури), права людини розподілені рівномірно серед усіх соціальних груп; при низькому - між олігархією і тоталітаризмом, соціальну базу складають соціальні маргінали (аутсайдери, люди з низьким рівнем доходу і політичної культури), права людини розподілені нерівномірно серед всіх соціальних груп.

3. Модель політичної системи в основу якої покладено ступінь самоуправління (автоматизації управління): неавтоматичне (централізоване), напівавтоматичне (автоматизоване) і автоматичне управління (самоуправління). До неавтоматичного (централізованого) типу управління відноситься монархія і тоталітаризм, характеризується нерівномірним розподілом прав людини, економічною стійкістю і економічною неефективністю. До напівавтоматичного (автоматизованого) типу управління відноситься олігархічний або поліархічний лібералізм, який характеризується фактично нерівномірним розподілом прав людини, економічною стійкістю та економічною ефективністю. До автоматичного типу управління відноситься демократичний неолібералізм, який характеризується рівномірним розподілом прав людини, економічною стійкістю та економічною ефективністю.

4. Модель політичної системи в основу якої покладені поняття інституційно-юридичного (дополітичного) і політичного типів управління. Політична система інституційно-юридичного типу управління включає в себе інституційно-юридичну підсистему, яка централізовано і за допомогою державних механізмів примусу керує економічною, соціальною і культурною підсистемами. Політична система політичного типу управління включає в себе політичну підсистему, яка контролює і регулює за допомогою політичного менеджменту самоврядну (таку що самокерується за допомогою зворотного зв'язку, автоматичну) сукупність підсистем, що включає в себе інституційно-юридичну, економічну, соціальну та культурну підсистему.

5. Модель політичної системи, в основу якої покладено поняття інтелектуального агента з теорії штучного інтелекту – обчислювальної системи, поміщеної у зовнішнє середовище, здатної взаємодіяти з ним, здійснюючи автономні раціональні дії для досягнення певних цілей [5, с. 114]. Суспільно-політична система моделюється та досліджується як мультиагентна система.

Природничо- та соціально-філософський аспект. Фундаментальною категорією природничої філософії є детермінізм. Політичний транзит стосується, насамперед, політичної системи та суспільства, то має сенс дослідити вплив системного детермінізму.

Системна причинність – це така форма причинності, при якій відбувається взаємодія різних причин, які виступають як єдина система – причини, яку не можна розчленувати на складові частини – окремі причини – без повного спотворення заповідання даного виду. Системна детермінація взагалі грає ключову роль у загальній детермінації самоврядних (самокерованих) систем і систем, що самоорганізуються, окремими випадками яких є біологічні, інтелектуальні, соціальні системи. В таких системах в якості онтологічної детермінанти виступає не яка-небудь одна причина, а їх система. Системна детермінація передбачає не тільки взаємозв'язок і взаємодію окремих детермінант, але і їх взаємну модифікацію. У повній відповідності з принципом системності, окрема детермінанта не

володіє тими детермінуючими властивостями, яких вона набуває у складі системи за рахунок впливів інших детермінант і за рахунок впливів цілісної системи[4 , с. 29]. Принципами системної причинності необхідно керуватися при управлінні політичною системою і при її трансформації, коли для отримання певного системного результату необхідний облік не одного заподіючого фактора, а системи факторів, з якої жоден не може бути проігнорованим. Так, зведення управління політичною системою до одного фактору економічної лібералізації, без урахування таких факторів, як принцип поділу влади, підтримання економічної та соціальної інфраструктури, фактор національної ідеології та політичної соціалізації, формування національної еліти, легітимізація влади, призвело на Україні до системної кризи і розвалу держави.

Виходячи з того, що суспільна взаємодія має, насамперед, інформаційний характер, треба розглянути інформаційну детермінацію. Сутність інформаційної детермінації полягає в тому, що біологічні системи, а також технічні системи зв'язку і управління (кібернетичні) здатні реагувати не тільки на абсолютну величину впливу (імпульсу), як це має місце у тіл неорганічної природи, а також здатні реагувати на самі відносини впливів, що надходять ззовні – на їх відносні величини – незалежно від матеріальної природи впливів [7 , с. 83]. Цей принцип призводить до еволюційного поняття політичної соціалізації, як здатності реагувати на відносини станів навколишнього світу різного ступеня абстрактності на різних еволюційних етапах. Етап антропологічної соціалізації вимагає здатності інтелектуального відображення відносин повсякденного життя, які мають конкретні прояви і відносно просту та наочну детермінацію. Етап політичної та політико-глобалістичної соціалізації вимагає інтелектуального засвоєння більш абстрактних і менш наочних відносин, з детермінацією, що опосередкована багатьма факторами та вимагає попереднього засвоєння опосередковуючої допоміжної інформації, теоретичного навчання.

У процесі засвоєння інформації важливу роль відіграє механізм емоційного закріплення інформації у живих системах, який полягає в тому, що емоції служать фактором закріплення в пам'яті важливих подій, але таких, що рідко зустрічаються, на відміну від важливих і частих, для яких таким чинником служить частота їх появи [4, с. 22]. У політиці це проявляється під час політичної маніпуляції, коли за допомогою міфів, терору або погіршення життєвих умов викликають емоційні реакції і з їх допомогою впроваджують у свідомість певні ідеології.

Також важливим є механізм взаємної компенсації емоцій і мислення у живих системах, який полягає в тому, що емоції страху та занепокоєння мотивують процес пізнання навколишнього світу. Брак інформації та невизначеність ситуації викликають емоції страху і занепокоєння, під впливом яких людина починає розумову діяльність, в результаті якої отримує відсутню інформацію, після чого емоції зменшуються, або зникають. У політиці цей механізм проявляється як підвищення інтересу до політики під час політичних змін, які, як правило, вносять невизначеність у суспільні процеси і викликають негативні емоції.

Антропологічний механізм потреб та інтересів є основою політичних інтересів. Головною детермінантою живих систем є потреба – потреба чи недолік у чому-небудь необхідному для підтримки життєдіяльності організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому. Потреба набуває системоутворюючої ролі, тому що забезпечує головну властивість живого – підтримку нерівноважного стану, негаентропії, його виділення із середовища і протистояння йому. Суперечності, які вирішуються в саморусі живих систем і сутністю яких є потреба, включають не тільки внутрішні суперечності, а й протиріччя між даним об'єктом (живою системою) та об'єктами зовнішнього світу[4, с. 49 – 50]. У суспільно-соціальних системах потреба опосередкована інтересом – спрямованістю мислення на засоби задоволення потреби. Доцільно класифікувати інтереси для визначення мотивації і напряму діяльності їх носіїв, які беруть участь у політиці. У першому наближенні, в основі політичних інтересів лежать інтереси двох рівнів: біологічного, метою яких є індивідуальне біологічне виживання та певний рівень життя, і соціально-суспільного – метою інтересів

цього рівню є виживання та певний рівень життя суспільства, в якому існує індивід. Для забезпечення цілісності політичної системи та держави, політична влада повинна реалізовуватися суб'єктами з соціально-суспільним рівнем інтересів [8, с. 283].

Соціалізаційний аспект. З точки зору зазначеного вище інформаційного детермінізму, політична соціалізація має розглядатися як етапи загального еволюційного процесу соціалізації, що включає в себе такі стадії, як антропологічна, політична та політико-глобалістична соціалізація, які, у свою чергу, являють собою ступені розвитку людського мислення від простого до складного. Існує наукова аналогія політичної соціалізації та загальної (антропологічної) соціалізації як вищого і нижчого рівнів пізнання.

З цього випливає наявність соціалізаційної стратифікації у суспільстві, як однієї з головних причин політичних взаємодій, коли менш розвинуті страти використовуються як об'єкти політики більш розвинутими, як політичними суб'єктами.

По ступеню політичної соціалізації того чи іншого суспільства можна прогнозувати його поведінку та можливість застосування тієї чи іншої політтехнології. Низький рівень політичної соціалізації країн "третього світу" і "пост-радянського простору", дозволив більш політично соціалізованим та, як наслідок, більш розвинутим країнам маніпулювати урядами та населенням цих країн.

Події на Україні показали, що відсутність функції політичної соціалізації у політичній системі держави призводить до відсутності контролю за політичними інститутами та процесами з боку громадянського суспільства, накопиченню економічно-політичних проблем і виникненню революційної ситуації та війни.

Для вирішення глобальних проблем та проблем внутрішніх, зв'язаних з інтеграцією у глобальне суспільство, має сенс ввести політико-глобалістичну соціалізацію до складу духовної (культурної) підсистеми політичної системи, поряд із економічною, політичною, та соціальною підсистемами. У якості складових політико-глобалістичної соціалізації можуть бути як ідеології, що вже позитивно зарекомендували себе у державотворенні Західної Європи та США, так і нові; розраховані як на буденну свідомість, так і філософську, наприклад: політична філософія, політична глобалістика, лютеранство, кальвінізм, масонство, нью-ейдж, ЕНІОНІКА, космізм, біокосмізм, трансгуманізм, теорія трансгуманістичного прогресу (ТЕОТРАНГПРО, ТРАНГПРО), агентно-системний світогляд, антропокосмогенез, або інші.

Міфологічний аспект. Міфологічний аспект є важливим у зв'язку із підвищенням ролі ЗМІ у політичному житті та використанням їх при створенні політичних міфів і політичної маніпуляції. Політична міфологія відіграє конструктивну роль у державотворенні, формуючи ціннісне ядро етносу, або деструктивну, руйнуючи його. Політична міфологія на даному етапі розвитку засобів масової інформації та політтехнологій грає першорядну роль як у структуруванні так і деструктуризації політичної системи та держави, формуючи політичний світогляд та мотивацію громадян. Якщо у минулому для виникнення революційної ситуації, та власне революції, передували століття, то у нинішній час, за допомогою політичної міфології, засобів масової інформації та політтехнологій, цього можна домогтися за лічені роки.

В Україні, в сучасних умовах, спостерігається не традиційна взаємодія політики і міфу, а прискорена міфологізація політики, коли штучно створені міфи є не породженням масової політичної свідомості, а продуктом політтехнологій. Вони стають полем формування і функціонування ерзац-політики, а політичні суб'єкти значною мірою живуть і діють в уявних або деформованих політичному просторі і часі [11, с. 6]. Символічно-міфологічний світ політики все більше відокремлюється від реального і розпочинає самостійне існування, що робить політику все більш непередбаченою і менш керованою. Наслідком такої ситуації стає формування неефективної внутрішньої та зовнішньої політики, яка зробила з України "гібридну державу", для якої характерним є поєднання залишків старої радянської системи та нових економічних і політичних інституцій. Політичний процес у такій державі відзначається

застоем, корупцією і домінуванням еліт, що дають мало користі для країни і мають слабку підтримку населення. Для гібридних держав характерні наступні ознаки:

- 1) інтереси громадян беруться до уваги не повною мірою, або ігноруються;
- 2) рівень політичної участі в період між виборами є низьким;
- 3) правові норми часто не дотримуються, порушуються;
- 4) вибори дають неправдиві результати і тому фактично є нелегітимними;
- 5) довіра населення до державних інститутів максимально зменшена;
- 6) функціонування держави загалом є незадовільним [2, с. 290 – 291].

Культурно-етнічний аспект. Культурно-етнічний аспект полягає в тому, що культура і різні види культурної ідентифікації визначають моделі згуртованості, дезінтеграції і конфлікту [14]. Такими ж якостями володіють і колективно-вольові асоціації людей на основі спільних ідей і носять пасіонарний характер під впливом націоналізму і релігії.

При розбалансованості системи традиційних цінностей у суспільстві частішають конфлікти. У свою чергу, соціальні конфлікти негативно впливають на ціннісне ядро, яке іменується архетипічним комплексом суспільства і яке охороняє суспільні традиції, а також форму є ідентичність людей. Сторонній культурний вплив на ціннісне ядро породжує соціокультурні конфлікти [12, с. 277 – 282]. Джерелом небезпеки у теперішній час є конфлікт цінностей, пов'язаний із конфліктом культур та цивілізацій [6, с. 12 – 16.]. У зв'язку з цим великої важливості набуває збереження національної культури шляхом впровадження національної ідеології у свідомість громадян.

Як показала політична практика України, ідеологія основних національно-патріотичних рухів основана на ідеях інтегрального націоналізму Д. Донцова, який дотримувався ніцшеансько-маккіавелістських поглядів і припускав твердження національно-культурних цінностей тільки адміністративно-примусовим методом [3 с. 158 – 192.]. В його ідеях відсутній принцип системності, який із розвитком цивілізації набуває все більшого значення, зважаючи на збільшення складності, багатоаспектності і взаємопов'язаності суспільного буття. З цієї точки зору ідеологія Д. Донцова залишилася на рівні початкових етапів розвитку цивілізації. Так, поряд із проповіддю “організмичності”, “цілісності” нації і держави увага приділяється тільки одній підсистемі держави – військовій. Політична ідеологія також фактично зводиться до військової, приділяє увагу розвитку вольових, аморальних, ірраціональних, що переходять в антиінтелектуальні, якостей індивіда і групи, що типово для військової ідеології, яка сповідує перемогу будь-якою ціною і за будь-яких обставин. Далі силового захоплення влади і силового ж її утримання, в умовах тоталітарно-олігархічного режиму, Д. Донцов не йде. Всі підсистеми держави, крім військової, залишаються без уваги і через них внутрішні і зовнішні деструктивні фактори руйнують державу і націю, знищуючи також і військову підсистему (що і сталося на Україні). У теперішній час актуальні системні методи досягнення та збереження влади шляхом комплексного впливу: політичного, ідеологічного, економічного, технологічного, інформаційного, культурного, релігійного.

Таким чином, інтегральний націоналізм не бере до уваги головний чинник існування нації – національну безпеку – як комплексно-системний фактор збереження нації держави, які, насамперед, є системами, виходячи з їх філософського принципу системності буття. Національна безпека – це конкретна (така, що визначається для кожної держави окремо) ступінь захищеності важливих цінностей, інтересів, прав особи, соціальних груп, всього суспільства і держави, зокрема, загальнонаціональних цінностей та самобутності, від широкого спектру зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, військового, екологічного, технологічного, інформаційного, культурного та іншого характеру [10, с.181–190].

Державно-ідеологічний аспект. Державна ідеологія повинна бути оформлена теоретично, інституціонально та юридично для забезпечення стійкості та наступності, мати усі необхідні складові для відображення всіх факторів середовища, в якому вона застосовується: політичну, культурну, національну, релігійну, філософську складову, поєднані в єдине ціле.

Треба будувати державну ідеологію на стійкій та прогресивній системі цінностей і впроваджувати її за допомогою політичної соціалізації.

У підтвердження цьому, використовуючи порівняльний метод, проаналізуємо деякі приклади державотворення новітньої історії.

Так, чвертьвікова інституціонально-політична побудова української держави на вже готовій та високорозвиненій інфраструктурі та економіці, у сприятливих кліматичних умовах, при наявності природних ресурсів, але без створення загальної креативної системи цінностей, що підтримувалася б усіма громадянами, закінчилася культурним, мовним, ментальним розколом, економічним, соціальним, військовим, а потім і територіальним розвалом держави, незважаючи на десятки років її існування.

На противагу цьому, держава Ізраїль була побудована за лічені роки, і не тільки інституціонально та політично, але й інфраструктурно та економічно, у несприятливих природних умовах та при відсутності природних ресурсів; одразу ж впровадила державну мову, яка до цього була мертвою, бо на ній майже ніхто не розмовляв; більше півстоліття зберігає територіальну цілісність, національну єдність та гомогенність, незважаючи на постійну зовнішню агресію та відсутність ресурсів; демонструє політичну, економічну, військову та соціальну ефективність; розвиває науку та виробництво, виробляє зброю, у тому числі ядерну.

Для з'ясування причин слід зазначити, державна ідеологія Ізраїлю формувалася в умовах постійної мобільності та протидії зовнішніх факторів і збереглася саме завдяки теоретичній, інституційній та юридичній оформленості. Протягом століть еліту євреїв становили ідеологи, які, незважаючи на всі труднощі національної історії, розвивали національну релігію, філософію та практику соціальної взаємодії. Вони першими об'єднали "три джерела, три складові частини сіонізму": політику (політичний сіонізм, Талмуд), релігію (релігійний сіонізм, Тора) і філософію (філософський сіонізм, ХАБАД, кабала). Ціннісне ядро етносу протягом всієї національної історії становили вченість і інтелект, які впроваджувалися в свідомість представників етносу і передавалися генетично, посилюючись в кожному наступному поколінні. В результаті цього Ізраїль має стабільну політичну систему, легітимну владу та протистоїть всій арабській цивілізації завдяки як військовій силі, так і політичному авторитету на міжнародній арені.

Цивілізаційно-техногенний аспект. В умовах ліберальної глобалізації основним чинником політичного впливу є якість життя. Навіть в умовах "силової" глобалізації другої половини ХХ сторіччя, різниця в якості життя була чи не найважливішою причиною розпаду соціалістичної системи країн, та краху комуністичної ідеології. Будучи чинником ідеологічного впливу, різниця в рівні життя, що зачіпає найважливіші людські потреби і інтереси, призвела до величезних соціальних перетворень та мирного розпаду найпотужнішої соціалістичної держави СРСР, яку не здатна була знищити вся об'єднана військова машина капіталістичного світу. Цей факт говорить про значущість західних цінностей, орієнтованих не тільки на патріотизм, а й на передову науку та високу культуру, невід'ємною частиною якої є дбайливе ставлення до навколишнього середовища. В сучасній міжнародній ситуації має місце стирання кордонів між державами для міграції населення за професійною ознакою, а також для транснаціонального корпоративного впливу. В цих умовах якість життя та екологічний стан стає важливим фактором для залучення, або навпаки, відторгнення як грошових капіталів, так і "мізків", що, в свою чергу, визначає економічне становище країни, і, отже, місце в рейтингу рівня життя, який в умовах ліберальної глобалізації визначає рейтинг політичний.

В світі, що глобалізується, настає час розподілу діяльності, якою буде зайнята та чи інша країна майбутнього світового співтовариства згідно концепції "органічного зростання", концепції "сучасної світ-системи" Валерстайна [13, с. 707 – 729], в якому кожен регіон світу виконуватиме певні функції. Починаючи з Середніх віків світовій історії відбувалася послідовна зміна парадигм громадського розвитку, кожна з яких визначала панівна галузь

економіки – сільське господарство і видобуток корисних копалин; промисловість і виробництво товарів народного споживання; надання послуг і управління інформацією [9, с. 263]. Деякі країни пройшли весь шлях розвитку, деякі залишилися у Середніх віках, тому кожна з країн буде виконувати функції згідно свого розвитку згідно із своїм технологічним розвитком.

Таким чином, у сучасних умовах ліберальної глобалізації, головним фактором впливу на політику є не військова перевага і наявність природних ресурсів, а якість життя, екологічність та технологічний рівень.

Слід зазначити, що традиційний шлях розвитку цивілізації, протилежний техногенному, ніяк не передбачає передовий світогляд і розвиток науки і технологій, тому що підтримка цивілізованого стану на високому технологічному рівні потребує постійних та важких зусиль. Тому введення в духовну підсистему політичної системи держави традиційних культурних цінностей, при недостатньому розвитку політичної та політико-глобалістичної соціалізації, може призвести до зниження технологічного рівню і руйнування економічної підсистеми, слугуючи, таким чином, інструментом деструктивної політичної маніпуляції. Заклики до зупинки технічного прогресу та впровадження цінностей традиційної цивілізації є політичною маніпуляцією з метою підризу науково-технічного, економічного і військового потенціалу.

У зв'язку із наростаючою глобалізацією, технологізацією, та зростанням корпоративного впливу на політичні процеси, повинен бути вдосконаленим принцип розподілу влад, додаванням до нього четвертої влади – корпоративної, для запобігання прямого використання державних механізмів корпораціями у своїх цілях без урахування інтересів держави.

Суспільство та політична система є системою з органічним типом зв'язків і це є вихідним пунктом політичного аналізу та трансформації політичних систем для запобігання розпаду держави та суспільства через розбалансованість політичної, економічної, соціальної та духовної підсистем політичної системи. Неувага до принципу системності, розвитку та взаємодії підсистем політичної системи призводить до системної, комплексної кризи. Тому для здійснення українського демократичного транзиту необхідно комплексне політичне управління, яке враховує особливості всіх підсистем політичної системи на основі міждисциплінарного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ачкасов В. А. Политология (проблемы теории) / В. А. Ачкасов, В. А. Ачкасова, В. А. Гуторов, Ю. А. Сандулов, А. В. Дука, С. М. Елисеев, И. Ю. Козлихин, С. А. Ланцов. – СПб.: Изд-во “Лань”, 2000. – 384 с.
2. Вонсович С. Г. Політична транзитологія: історія, методологія / Вонсович С. Г. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2013. – 384 с.
3. Донцов Д. І. Націоналізм / Д. І. Донцов. – К.: ФОП Стебляк, 2011. – 256 с.
4. Кругликов Р. И. Принцип детерминизма и деятельность мозга / Р. И. Кругликов. – М.: Наука, 1988. – 224 с.
5. Маслобоев А. В. Гибридная архитектура интеллектуального агента с имитационным аппаратом / А. В. Маслобоев // Вестник МГТУ. – 2009. – том 12, №1. – С. 113–124.
6. Парахонський Б. О. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова; за ред. К. А. Кононенка. – К.: НІСД, 2013. – 56 с.
7. Тьюхтин В. С. Отражение, системы, кибернетика / В. С. Тьюхтин. – М.: Наука, 1972. – 256 с.
8. Философия: / В. Г. Кузнецов, И. Д. Кузнецова, В. В. Миронов, К. Х. Момджян. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 519 с.

9. Хардт М. Империя / М. Хардт, А. Негри; пер. с англ. под общ. ред. Г. В. Каменской. – М.: Практикс, 2004. – 440 с.
10. Хилько О.Л. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття “національна безпека” / О.Л. Хилько // Вісник СевГТУ. Серія "Політологія". – 2003. – Вип.50. – С.181– 190.
11. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу / Ю. Ж. Шайгородський: Нац. акад. наук України, Інститут політ. і етнонаціональн. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – К.: Знання України, 2009. – 400 с.
12. Швец А. Конфликты ценностей в Крыму / А. Швец // Религия и гражданское общество: межконфессиональные и этнические конфликты в условиях геополитической конкуренции. Материалы XI международного семинара. Ялта, 5 – 10 ноября 2012 г. – Севастополь: “Вебер”, 2013. – 295 с.
13. Эстеруд Э. Современная мир-система Валлерстайна. Борьба между государствами за первенство на мировой арене // Теория и методы современной политической науки: первая попытка теоретического синтеза; под ред. С. У. Ларсена / Э. Эстеруд. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. – С. 707 – 729.
14. Huntington S. The clash of civilizations? / S. Huntington // Foreign Affairs. – 1993. – Summer. – Vol. 72. – № 3. – P. 22 – 49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ebookbrowse.net/samuel-huntington-the-clash-of-civilizations-pdf-d46468285>; <http://www.polsci.wvu.edu/faculty/hauser/PS103/Readings/HuntingtonClashOfCivilizationsForAffSummer93.pdf>

REFERENCES

1. Achkasov V. A. Politologija (problemy teorii) / V. A. Achkasov, V. A. Achkasova, V. A. Gutorov, Ju. A. Sandulov, A. V. Duka, S. M. Eliseev, I. Ju. Kozlihin, S. A. Lancov. – SPb.: Izd-vo “Lan”, 2000. – 384 p.
2. Vonsovich S. G. Politichna tranzitologija: istorija, metodologija / Vonsovich S. G. – Kiïv. nac. un-t im. T. G. Shevchenka. – Kam’janec'-Podil's'kij: Zvolejko D. G., 2013. – 384 p.
3. Doncov D. I. Nacionalizm / D. I. Doncov. – K.: FOP Stebljak, 2011. – 256 p.
4. Kruglikov R. I. Princip determinizma i dejatel'nost' mozga / R. I. Kruglikov. – M.: Nauka, 1988. – 224 p.
5. Masloboev A. V. Gibridnaja arhitektura intellektual'nogo agenta s imitacionnym apparatom / A.V. Masloboev // Vestnik MGTU.– 2009.– tom 12, №1.– P.113–124.
6. Parahons'kij B. O. Mizhnarodne bezpekove seredovishhe: vikliki i zagrozi nacional'nij bezpeci Ukraïni / B. O. Parahons'kij, G. M. Javors'ka, O. O. Reznikova; za red. K. A. Kononenka. – K. : NISD, 2013. – 56 p.
7. Tjuhtin V.S. Otrazhenie, sistemy, kibernetika / V. S. Tjuhtin. – M.: Nauka, 1972. – 256 p.
8. Filosofija: / V. G. Kuznecov, I. D. Kuznecova, V. V. Mironov, K. H. Momdzhjan. – M.: INFRA–M, 1999. – 519 p.
9. Hardt M. Imperija / M. Hardt, A. Negri; per. s angl. pod obshh. red. G. V. Kamenskoj. – M.: Praktis, 2004. – 440 p.
10. Hil'ko O. L. Teoretichni pidhodi do viznachennja sutnosti ponjattja “nacional'na bezpeka” / O. L. Hil'ko // Visnik SevGTU. Serija "Politologija". – 2003. – Vip. 50. – P. 181 – 190.
11. Shajgorods'kij Ju. Zh. Politika: vzaemodija real'nosti i mifu / Ju. Zh. Shajgogrods'kij: Nac. akad. nauk Ukraïni, Institut polit. i etnonacional'n. doslidzhen' im. I. F. Kurasa. – K.: Znannja Ukraïni, 2009. – 400 P.
12. Shvec A. Konflikty cennostej v Krymu / A. Shvec // Religija i grazhdanskoe obshhestvo: mezhkonnessional'nye i jetnicheskie konflikty v uslovijah geopoliticheskoi konkurencii. Materialy XI mezhdunarodnogo seminar. Jalta, 5 – 10 nojabrja 2012 g. – Sevastopol': “Veber”, 2013. – 295 p.

13. Jesterud Je. Sovremennaja mir-sistema Vallerstajna. Bor'ba mezhdu gosudarstvami za pervenstvo na mirovoj arene // Teorija i metody sovremennoj politicheskoj nauki: pervaja popytka teoreticheskogo sinteza; pod red. S. U. Larsena / Je. Jesterud. – M.: Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija (ROSSPJeN), 2009. – P. 707 – 729.

14. Huntington, S. (1993).The clash of civilizations? / S. Huntington // Foreign Affairs. Summer. Vol. 72. № 3. P. 22 – 49. – Режим доступа: <http://ebookbrowse.net/samuel-huntington-the-clash-of-civilizations-pdf-d46468285>;
<http://www.polsci.wvu.edu/faculty/hauser/PS103/Readings/HuntingtonClashOfCivilizationsForAffSummer93.pdf>